

Discuții și opinii

„CERERILE NORODULUI RUMĂNESC“ ȘI FORȚELE SOCIAL-POLITICE LA 1821

LOUIS ROMAN

Revoluția de eliberare națională și socială condusă de Tudor se numără, de peste un veac, printre marile evenimente aflate în centrul atenției istoricilor, necurmat apărînd contribuții la o mai corectă și mai multilaterală — deci mai nuanțată și mai profundă — înțelegere a evenimentelor. Se constată însă că o serie de izvoare, luate în considerare în unele cercetări, sînt încă insuficient studiate, punîndu-se chiar semne de întrebare asupra veridicității cîtorva dintre ele (acordul ce-ar fi fost încheiat între Vladimirescu și Iordachi Olimpiotul la 27 decembrie 1820¹, convenția presupusă a se fi realizat între sluger, Iordachi și Ioan Farmachi în prima jumătate a lunii ianuarie 1821², etc.).

Adesea publicate³, rezumate și comentate, *Cererile norodului rumănesc din Valahia (Ponturile*, cum mai sînt ele numite) ridică totuși și ele nu puține probleme. Socotite cîteodată drept „programul minimal și autentic al revendicărilor revoluției“⁴ sau chiar „actul fundamental“ al acesteia⁵, alături la acest loc este ridicată prima *Proclamație* a Vladimirescului către țară.⁶ Uneori s-a accentuat asupra limitelor *Ponturilor*⁷; s-a ajuns chiar ca — studiîndu-se *in ex-*

¹ N. Adăniloae, *Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, Buc., 1956, p. 74—77. Toate datele se utilizează după stilul vechi.

² V. Maciu, *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, Craiova, „Scrisul românesc“, 1973, p. 33.

³ Sînt cunoscute pînă acum trei exemplare: în limba română — prescurtat (20 de articole; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, red. acad. A. Oțetea et al., I, Edit. Academiei, 1959, p. 272—274, nr. 166 — ulterior *Doc. 1821*; se notează și cele trei ediții anterioare ale aceluiași act; cf. și E. Vîrtoșu, *Despre Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, „Casa școalelor”, 1947, p. 67, n.) și integral (34 de ponturi; N. Gr. Stețcu, I. Vătaaman, *Un manuscris necunoscut al ponturilor lui Tudor Vladimirescu*, în „Revista arhivelor“, XLVII, vol. XXXII, 2, 1970, p. 601—603); precum și în limba germană — integral (E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XX/1, ed. I. I. Nistor, 1940, p. 592—594, nr. DCLX, Anexa I — ulterior Hurmuzaki; *Doc. 1821*, I, p. 274—281, nr. 166). În realitate, avem de-a face numai cu două variante, căci exemplarul-ultim este o traducere din epocă a unui text, similar celui românesc cunoscut azi în 34 de puncte.

⁴ E. Vîrtoșu, *op. cit.*, p. 6.

⁵ N. Isar, *Un moment ideologic important în lupta poporului român pentru dreptate socială și libertate națională...*, în „Revista de filosofie“, 18, 5, 1971, p. 654, 655.

⁶ *Introducere la Doc. 1821*, I, p. 11; D. Berindei, *Programul mișcării revoluționare din 1821*, *ibid*, 18, 6, 1971, p. 793; *idem*, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, trad. M. Costescu — R. Crețeanu, Buc., Ed. de l'Académie, 1973, p. 137—143.

⁷ N. Iorga, *Istoria românilor*, VIII, Buc., 1938, p. 264, 266 (n. 3); acad. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești. 1821—1822*, Buc., 1945, p. 275; *idem*, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Buc., Edit. științifică, 1971, p. 390—391; etc.

tenso programul mișcării și acordându-se cuvenita atenție amintitei *Proclamații*, precum și altor documente ale revoluției, analizei fiindu-i proprii și o sumă de observații pătrunzătoare — *Cererile* totuși nici să nu se amintească⁸; se pune chiar o întrebare deconcertantă („de ce a fost lăsată aproape cu totul în suspensie problema reorganizării sociale și politice de după încheierea revoluției?“⁹) și se încearcă un răspuns, când lucrurile ar fi luat evident altă înfățișare prin abordarea actului menționat.

Unele comentarii nu i-au relevat îndeust valoarea revoluționară în *etapa dată*, iar altele i-au pus în seamă prevederi înaintate pe care de fapt nu le conține („confiscarea și împărțirea averilor boierilor asupritori“; „ideea secularizării averilor mănăstirești“; „instituția scutelnicilor să se desființeze“ etc.).

Datarea s-a făcut în modalități diferite, admițându-se că *Cererile* subsistă de la mijlocul lunii aprilie 1821¹⁰, din februarie¹¹ sau dinainte de 16 ale acelei luni¹². S-a presupus chiar că ele ar fi un răspuns la un proiect similar al lui Al. Ipsilanti¹³, când lucrurile stau tocmai invers.

Sînt tot atîtea motive ca analiza actului să fie reluată, căutîndu-se răspunsuri la întrebările descifrate în nedumeririle relevate.

Document programatic revoluționar

Se prevede¹⁴ consolidarea autonomiei statale: noul domn nu va mai putea aduce în țară decît patru demnitari greci, iar mitropolitul, cei trei episcopi munteni, stareții mănăstirilor și zapcii vor fi numai dintre pămînteni. Se urmărește consolidarea autorității șefului statului: calești poleite cu aur și argint și ișlice din cele mari nu vor mai putea fi utilizate decît de familia domnului. Reala semnificație a acestor cereri se evidențiază dacă se are în vedere faptul că domniile fanariote au constituit forma cea mai gravă a dominației otomane în Principatele românești extracarpate, străvechea autonomie a țării fiind încălcată mai mult decît oricînd. Poziția nesigură a vîrfului ierarhiei sociale făcea puțin probabile orice ameliorări în țară¹⁵, iar criza declanșată în posesiunile de la Dunăre ale Imperiului la cumpăna veacurilor XVIII—XIX, avînd grave urmări pentru ținuturile de la nord de fluviu¹⁶, a determinat unii domni să

⁸ P. Cornea, *Originile romantismului românesc...*, Buc., „Minerva“, 1972, p. 162—170.

⁹ *Ibid.*, p. 169.

¹⁰ Acad. A. Oșetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă...*, p. 273, 274 (n. 2); idem, în *Istoria României*, III, Buc., Edit. Academiei, 1964, p. 894 (și n. 2); idem, *Tudor Vladimirescu și revoluția...*, p. 389 (n. 57).

¹¹ E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 64.

¹² *Doc. 1821*, I, p. 272, nr. 166; N. Gr. Stețcu, I. Vataman, *op. cit.*, p. 601; etc.

¹³ S. I. Gîrleanu, *Tudor Vladimirescu. Viața și fapta sa*, Buc., E.E.R., 1971, p. 154—155.

¹⁴ În cele ce urmează, se utilizează varianta românească integrală a *Cererilor*. Pentru simplificare, pontul citat se notează în text.

¹⁵ T. I. Hope, *Rapoartele lui Sir William Sidney Smith asupra stării Principatelor Moldova și Țara Românească în anul 1792*, în „*Studii*“, 26, 4, 1973, p. 721—722.

¹⁶ V. P. Mutafchieva, Al. Vianu, *Frământările feudale din Bulgaria de Nord la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea și ecoul lor în Țara Românească*, în *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX)*. *Studii*, I, Buc., Edit. Academiei, 1971, p. 187—251.

folosească întreaga lor influență la Poartă pentru a fi maziliți, făcând chiar anumite plăți în scopul arătat¹⁷. Toate acestea s-au răsfrînt negativ asupra dezvoltării noastre economico-sociale: domnii și suitele lor strîngeau mari averi, pe care le duceau dincolo de hotare¹⁸; de pe urma rechizițiilor în folosul Imperiului otoman și a diferenței dintre prețul impus și prețul pieței la produsele furnizate Porții, Principatele suportau însemnate pagube (s-a apreciat că, numai în anii 1812—1819, Țara Românească a pierdut astfel peste 21 mln. de piaștri, iar Moldova — peste 12 mln.¹⁹); etc.

Cererile exprimă necesitatea unor însemnate schimbări ale regimului fiscal, administrativ și judecătoresc. Se va ușura povara dajdiilor asupra birnicilor, precum și asupra contribuabililor privilegiați. Se vor lichida abuzurile aparatului de stat. Se vor desființa scutelnicii supușilor străini și poslușnicii. Se vor anula lefurile acordate unor străini. Se va stabili regimul fiscal, un nou așezămînt nemaiputîndu-se introduce mai des de o dată la 12 ani, „precum să urmează și la neamurile cele luminate“ (pnt. 4), căci dese înovații în materie determină jefuirea țării. Importanța cerințelor amintite se reliefează deîndată ce se iau în considerare cel puțin cîteva fapte: numărul privilegiatilor necontribuabili s-a apreciat a fi fost în epocă egal cu cel al dajnicilor²⁰; renta feudală, centralizată de stat de la țărani dependenți, era de 3—4 ori mai mare decît renta percepută nemijlocit de stăpîni de moșii²¹, fără a mai socoti dările indirecte și extorcările de toate soiurile ale coruptului și abuzivului aparat de stat de atunci (s-a apreciat că, numai în anii 1812—1820, domnii Țării Românești și Moldovei au ridicat ilegal din Principate 68 mln. de piaștri²²).

Dacă solicitarea lichidării perceperii plăților pentru obținerea dregătoriilor de orice treaptă (cu expresa subliniere a interzicerii simoniei la hirotonirea preoților, la aceasta urmînd a se ridica „numai care va fi destoinic și unde va fi trebuință“) se prezintă doar ca o preocupare „ca să poată lipsi jafurile cu totul“ (pnt. 7), o cerință apropiată vizează un obiectiv mai înalt. Se subliniază anume că boierirea nu se va mai realiza nici „cu bani, ... nici după neam, ci numai după slujbă“ (= după merit; pnt. 8), ceea ce constituie un evident atac împotriva privilegiilor politice ale feudalității. Se prevede și desființarea unor organe de stat (spățaria cea mare cu toți dregătorii și slujitorii ei, hătmânia divanului, vornicia de politie) și crearea unei oștiri a țării (4000 de panduri și 200 de arnăuți, „scuțiți de toate dările țării și cu leafă ușoară“, plătită din

¹⁷ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei...*, trad. G. Sion, Buc., II, 1859, p. 195; N. Iorga, *Istoria românilor*, VIII, Buc., 1938, p. 133.

¹⁸ Général Comte de Langeron, în Hurmuzaki, Supl., 1/3, 1889, p. 72—73; T. I. Hope, op. cit., p. 722; etc.

¹⁹ Hurmuzaki, XVIII, ed. N. Hodoș, 1916, p. 459, nr. LIII. Vide și: Al. Vianu, *Negocierile ruso-turce cu privire la Principatele Române* (noiembrie 1820—martie 1821), în „Analele rom.-sov.“, S. III. Istorie, XVII, 2 (42), 1963, p. 105—117; Idem, *Pierderile suferite de Moldova în anii 1812—1816 la furniturile către Poartă după datele consulatului Rusiei din Iași*, în „Romanoslavica“, XI, 1965, p. 323—332.

²⁰ Acad. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Buc., Edit. științifică, 1971, p. 76.

²¹ S. Columbeanu, *Caracterul exploatării feudale a țărănimii în deceniile anterioare răscoalei lui Tudor Vladimirescu (1800—1820)*, în „Studii“, XIV, 3, 1961, p. 585—586.

²² D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în lumina izvoarelor italiene*, în „Revista istorică“, XI—XII, 1941—1942, p. 53.

„vistiiriile mănăstirilor“ — pnt. 13), ceea ce — surpînd esențialmente aparatul de represiune feudal — dă măsura reală a amintitului atac împotriva dominației de clasă a boierimii.

Se adaugă și sancțiuni nominalizate. Cîțiva boieri români și greci vor fi scoși din slujbe sub acuzație de prădăciuni și de însușire silnică a unor moșii. Familia și oamenii lui Alexandru Suțu — ultimul domn fanariot în Țara Românească, mort la mijlocul lunii ianuarie 1821 — va trebui să plece din țară, iar actualul mitropolit (Dionisie Lupu) va fi înlocuit și ostracizat (pnt. 18, 23) pentru că, deși român, a sancționat toate măsurile luate de domnul fanariot pentru împilarea norodului²³; cererile vizează evident și înlesnirea unei eventuale lichidări a domniilor fanariote.

Se arată trebuința solitudinii și față de alte nevoi ale orașenilor și țăranilor. Se vor înlătura vămile interne, „precum să o(bi)cinuște și la țările cele luminate“ și se va micșora vama percepută la hotare, „fiind că, dintru această pricină a greutății havaeturilor și a vămilor, neguțătoriia au încetat cu totul, ajungînd țara în cea desăvîrșită lipsă a banilor ...“ (pnt. 6); se intenționează astfel înlăturarea unei importante stavile în calea rapidei prosperări a pieții provinciale și continuei dezvoltări a celei naționale.²⁴ Se va înlesni și ieftini aprovizionarea orașelor. Se va ușura regimul fiscal al celor băjenți și definitiv stabiliți pe teritoriul muntean (este vorba mai ales de transilvăneni²⁵, dar și de bulgari și alți suddunăreni²⁶), precum și situația celor așezați vremelnic în calitate de păstori, meșteri, calfe, slugi etc.²⁷. Legiuirea lui Caragea (1818) se va înlocui cu *Pravîlniceasca condică* (1780), ceea ce urma a slăbi și povara asupra clăcașilor. Cea dintîi interzicea încheierea în viitor de învoieli pentru mai puțin de 12 zile de clacă pe an, ce se puteau converti în 12 taleri, pe cînd la 1780 — statuîndu-se claca la 12 zile pe an — se lăsa stăpînului libertatea de a încheia învoieli și pentru mai puțin, de toate cele 12 zile țăranul dependent putîndu-se achita numai cu 0,75 taler. Față de *Pravîlniceasca condică*, la 1818 se mai adăugase o zi de arătură și transportarea unui car de lemne pe an, se interzisesse clăcașului a face curătură nouă fără autorizația stăpînului, se obligase sateanul la transportarea gratuită la conacul stăpînului a produsele datorate ca dijmă.²⁸ Dreptul de a se arenda cu precădere moșia de către clăcași (dreptul de „protimisis“), întărit la 1780, ângrădit în 1791 și 1816, a fost oficial desființat la 1818, ceea ce constituia o victorie a marilor arendași asupra clăcașilor.²⁹ Ponturile 32

²³ *Doc. 1821*, I, p. 208—209, nr. 111.

²⁴ Cf. și D. Bodin, 1821, în „Caiet metodic de istorie“, (2), 1971, p. 15 (Insp. școlar municip. Buc.).

²⁵ L. Roman, *Așezarea statornică a românilor transilvăneni în Țara Românească (1739—1831)*, în „Studii“, 24, 5, 1971, p. 899—929.

²⁶ C. N. Velichi, *La contribution de l'émigration bulgare de Valachie à la renaissance politique et culturelle du peuple bulgare (1762—1850)*, Buc., Ed. de l'Académie, 1970, p. 17—39.

²⁷ L. Roman, *Les Transylvains en Valachie (XVIII-e siècle-début du XIX-e siècle)*, în „Revue Roum. d'Hist.“, XI, 5, 1972, p. 773—799.

²⁸ I. Corfus, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Edit. Academiei, 1969, p. 13—35.

²⁹ V. A. Urechîă, *Istoria românilor*, IV, Buc., 1892, p. 139—143 (n.); X/B, 1902, p. 200—201 (n.); Ioana Constantinescu, ... *Arendarea pe baza dreptului de protimisis în Țara Românească*, în „Studii“, 18, 5, 1965, p. 1039—1056; I. Corfus, *op. cit.*, p. 24—25.

și 33 au o însemnătate aparte. Se dă o înaltă apreciere conducătorului forțelor revoluționare, „carele de cătră noi, tot norodul Țării Românești, ca pă un iubitori de patrie s-au arădicat și s-au orînduit ca să ne fie mai mare și chivernisitor la toată adunărea pentru foșosul a toată opștea...“; se cere ca unitățile militare aflate sub comanda lui Tudor — „de <s>lujesc norodului și patrii...“, folosului de obște“ (pnt. 32) — să fie asigurate cu toate cele necesare de către vistieria țării. Se urmărește, evident, consacrarea autorității slugerului și a forțelor revoluționare.

Pontul 34 obligă la întărirea documentului printr-un „hrisov cu mare jurămînt obștesc“, întărit prin hatt-i-șerif și aprobat de țar (statutul de accentuată autonomie a Principatelor Române extracarpătice era limitat în vremea dată de rolul de „putere suzerană“ al Porții și de „putere protectoare“ al Curții de la Petersburg. „...La fieșcare domnie nooă să fie datori boieri<i> și arhierei<i> țării<i> ca să iasă cu aceste ponturi înainte domnului la marginea Dunării<i> și domnul să fie datori a le iscăli cum că le va păzi întocmai...“. Analizate în lumina întregului conținut al *Cererilor*, prevederile finale relevă intenția netă de a le transforma într-o constituție a țării, ceea ce s-a observat încă în acea vreme ³⁰.

O interesantă cerere — mitropolia, episcopii și marile mînăstiri să țină școli pe cheltuială proprie pentru copiii românilor de toate stările —, aflată chiar la începutul documentului (pnt. 2!), arată însemnătatea acordată învățării poporului. Cerința — căreia i se alătură reiterata subliniere a preluării realizărilor obținute de „țărăle (neamurile) cele luminate“ — subliniază via dorință de a lichida decalajul față de statele cele mai dezvoltate ale epocii ³¹, decalaj determinat mai ales de perpetuarea rînduielilor feudale și a dominației străine în țările române. ³²

Atrage atenția și faptul că titlul documentului vorbește despre „norodul rumănesc din Valahia“, fiind cărei formule merită a fi deslușit. În 1816, ducîndu-se la Herculane pentru a-și căuta de sănătate, Tudor stă și prin Mehadia, cînd, pentru a avea ce citi la băi, solicită printre altele și *Istoria rumănească* ³³, sub care denumire se poate identifica lucrarea — pe atunci de curînd apărută — a lui P. Maior (*Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812). Cunoscuta scrisoare din 5 aprilie 1821 a Vladimirescului către mitropolit și vel vistierul muntean cere a se stabili legături cu boierii moldoveni „ca uni<i> ce sîntem de un neam, de o lege...“, ca, fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții“ ³⁴. În acest context, este permis a înțelege că titlul

³⁰ Hurmuzaki, S. N., II, ed. acad. A. Oțetea-D. Berindei, 1967, p. 686—687, nr. 647; C. Șerban, *Ecoul mișcării revoluționare din 1821 în presa europeană, în 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu*, Drobeta Turnu Severin, 1973, p. 127—128.

³¹ Ideea apare tot mai frecvent în epocă: la moldoveanul N. Rosetti-Roznovanu în 1819 (N. Isar, *Condillac și ideologia franceză în preocupările lui Nicolae Rosetti-Roznovanu*, în „Revista de filosofie“, 19, 5, 1972, p. 673), la munteanul D. Goleșcu în 1826 (*Insemnare a călătoriei mele...*, ed. G. Pienescu, Edit. Tineretului, (1963) pass).

³² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate...*, vol. 8, Buc., Edit. politică, 1973, p. 254—255.

³³ N. Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. D. Mioc, Buc., Edit. Academiei, 1969, p. 304.

³⁴ *Doc. 1821*, II, 1959, p. 33, nr. 16.

Cererilor pornește de la conștiința unității poporului, locuitor în Țara Românească, Moldova, Transilvania, Banat etc., revendicările fiind formulate în numele uneia din părțile lui componente — aceea din „Valahiia“ (= Țara Românească).

Dacă la o sumă de idei ale ponturilor (atacul viguros împotriva dominației de clasă a feudalității, cu solicitarea expresă a ridicării pe treptele sociale după merit; afirmarea caracterului reprezentativ popular al conducerii mișcării, eforturile ei avînd drept țel suprem binele întregii națiuni; conștiința necesității de a culturaliza poporul și de a prelua realizările țărilor celor mai dezvoltate ale vremii; înțelegerea militantă a unității românilor din toate ținuturile; intenția de a elabora o constituție) se adaugă și idei din prima *Proclamație* către popor, precum și din alte documente ale mișcării („a întîmpina răul cu rău!“³⁵, „trebuie să facem bine. Iar acesta nu se face pînă nu să strică răul!“³⁵, ceea ce constituie justificarea mișcării prin dreptul de rezistență la opresiune³⁶ etc.), vom avea o clară conturare nu numai a gradului de pătrundere a ideilor luminismului francez la noi, dar mai ales a specificului preluării lor de către forțele înaintate din zona carpato-dunăreană în epocă: acele idei devin în tot mai mare măsură steagul luptei revoluționare nu numai pentru lichidarea feudalismului, dar și pentru independența și unirea țărilor române.

Toate cele de mai sus arată că *Cererile* constituie un important document programatic revoluționar. Nu i se pot trece însă cu vederea severe limite, care desigur nu-i alterează semnificația, ci i-o circumscriu precis atît la gradul de maturizare a forțelor revoluționare din societatea românească a vremii, cît și la condițiile complexe în care erau ele silite să acționeze (dacă rațiuni de ordin politic limitau programul, reformele preconizate de acesta erau radicalizate în procesul aplicării lor de către țărani). Astfel, urmărind consolidarea autonomiei statale, ponturile admit suzeranitatea și, respectiv, protecția celor două puteri limitrofe. Avîndu-se în vedere înlesnirea unei eventuale înlăturări a fanarioților și consolidarea autorității șefului statului — la care demnitate este sugerată promovarea Vladimirescului —, se lasă totuși deschisă posibilitatea menținerii unui domn grec. Săvîrșindu-se un atac violent împotriva privilegiilor politice ale boierimii, se acceptă însă menținerea lor. Dorindu-se realizarea unor însemnate schimbări ale regimului fiscal, nu se înlătură cu toate acestea existența a trei mari grupări fiscale: birnicii (cu cea mai grea povară), contribuabilii privilegiați (obligați la un quantum mai redus al dajdiilor) și scutiții de orice dări. Intenționîndu-se ușurarea situației clăcașilor, stăpînirea asupra moșiilor rămîne totuși intangibilă. Preconizîndu-se importanta măsuri în vederea stimulării dezvoltării comerțului intern și extern, precum și a prosperării orașelor, nu se avansează însă nici o propunere concretă cu referire la stimularea dezvoltării producției manufacturiere, meșteșugărești și miniere.

³⁵ *Ibid.*, I, p. 207—208, nr. 110.

³⁶ Acad. A. Oșetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția...*, p. 204—205. Pentru comentariul în acest spirit al ideilor *Proclamației*, vide P. Cornea, *Originile roman-tismului românesc...*, București, „Minerva“, 1972, p. 163—166.

Datarea ponturilor

Într-o scrisoare către C. Samurçaș, Tudor scrie : „Trimisei și *cererile norodului*...” (subl. L.R.)³⁷. Că aici într-adevăr se indică documentul nostru ne-o relatează și un memorialist al vremii : ajuns la Craiova, lui Samurçaș i se solicită de către sluger desființarea vinăriciului și văcăritului, micșorarea birului, sancțiuni împotriva unor boieri jăcmănitivi ș.a., apelându-se și la prevederile tratatului de la Kûçûk Kaynarca³⁸, ceea ce constituie enumerarea evidentă a unor formulări ale actului în discuție³⁹. În acel moment așadar, *Cererile* existau.

Scrisoarea amintită, nedată, este presupusă de către editori a fi din 15 februarie 1821⁴⁰. Este oare bine stabilită ziua ? Vladimirescu îl amintește acolo pe Pavel Macedonschi, venit la el cu corespondență. Se cunoaște că emisarul boierilor otcîrmuitori a venit la 14 februarie la Tudor, aflat la mănăstirea Motru⁴¹, dar el mai plecase din București spre conducătorul mișcării la 3 februarie, fiind înapoi în Capitală cel mai târziu în ziua de 9 a acelei luni⁴². Se crezuse de aceea că scrisoarea, căreia știm că i se anexau *Cererile*, ar fi fost înmînată de Tudor lui P. Macedonschi cu ocazia vizitei din prima decadă a lunii februarie.⁴³ Dar scrisoarea fusese adresată de sluger lui C. Samurçaș⁴⁴, însărcinat de către Divan cu o misiune la Craiova de-abia la 11 februarie⁴⁵, de unde rezultă că pomenita atestare a *Cererilor* datează într-adevăr din 15 ale lunii.

Pînă la mijlocul lui februarie, ele fuseseră adesea folosite prin județe de către crainicii „Adunării norodului”⁴⁶ și, în textul izvorului în discuție, există un detaliu, util pentru încă o deplasare a unui *terminus ante quem* necesar. În ambele variante (pnt. 28 și 18)⁴⁷, se cere izgonirea din țară a căminarului Ștefan Bibescu și a stolnicului Barbu Vișoreanu pentru că „au ucis norodul cu arme de moarte, fără a-i întreba ce le este cererea”. Așa cum s-a conchis,⁴⁸ referirea se face la lupta (desfășurată în decurs de cîteva zile, cu începere de la 2 februarie) de la mănăstirea Motru, unde cei doi ispravnici de Mehedinți — baricadați cu oamenii lor între zidurile lăcașului — ordonă a se trage în

³⁷ *Doc. 1821*, I, p. 268, nr. 163.

³⁸ I. P. Lîprandi, în *Doc. 1821*, V, 1962, p. 175, 274—275. Kûçûk Kaynarca (cit. Kiuciuk Kainargea) este oiconimul turcesc corect ; „Kainargi” este o formă coruptă, care — deși obișnuit folosită în diferite limbi — este de abandonat.

³⁹ Faptul este relatat și de Ilie Fotino (*Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilante în revoluțiunea din anul 1821...*, trad. P. M. Georgescu, ed. A. I. Fotino, Buc., 1874, p. 30—31), care reproduce „Propunerile lui Tudor”, cuprinzînd — cu deformări — idei din *Cereri*.

⁴⁰ *Doc. 1821*, I, p. 268, nr. 163.

⁴¹ *Ibid.*, p. 312 (n. 4).

⁴² *Ibid.*, p. 225, nr. 123 (și n.) ; p. 247, nr. 145.

⁴³ N. Iorga, *Noi scrisori ale lui Tudor Vladimirescu*, în „*Revista istorică*”, XIX, 4—6, 1933, p. 162.

⁴⁴ *Doc. 1821*, I, p. 269 (nota lui G. Macescu).

⁴⁵ *Ibid.*, p. 259—260, nr. 152.

⁴⁶ I. P. Lîprandi, în *Doc. 1821*, V, p. 175, 274—275.

⁴⁷ La compararea — aici și în alte locuri — a textelor celor două variante, în cazul cînd o idee se referă la formulări existente în ambele cazuri, se notează întii pontul variantei integrale, apoi al celei prescurtate. Dacă o prevedere lipsește din varianta de pe urmă, se indică numai articolul celei integrale.

⁴⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 161.

insurgenții asediatori, din rîndurile cărora cad cîțiva.⁴⁹ Se poate deci deduce că pontul respectiv a fost redactat chiar în zilele asediului, ceea ce se confirmă și printr-o scrisoare din 4 februarie a lui Tudor către Divanul muntean⁵⁰: ispravnicii închiși în mănăstire, cu vreo 40 de oameni, „fără nici un cuvînt al dreptății au pornit bătaie cu arme dă moarte asupra norodului“, drept pentru care acesta a închis mănăstirea și a hotărît să-i dea foc, iar după ce-i va prinde pe asediați, să-i execute. „Și cînd și de acum înainte — continuă slugerul — dregătorii și otcîrmuitorii locului să vor purta tot asemenea și nu vor îngădui pã norod a-și cere împărtașea milă pentru lipsirea jafurilor și a tiraniilor, ei sint hotărîți ca pe cîți vor putea prinde, pe toți să-i jărtfească...“

Se poate observa, pe de-o parte, utilizarea aceluiași limbaj în ambele locuri („au ucis norodul cu arme de moarte“, „au pornit bătaie cu arme dă moarte asupra norodului“). Scrisoarea, pe de altă parte, arată clar starea de spirit a oștirii și conducătorului ei în zilele asediului; le va apare deci necesar a se include în cereri unele sancțiuni nominalizate pentru înspăimîntarea elementelor reacționare, în vederea paralizării eventualelor acțiuni viitoare împotrivoare.

Varianta integrală a *Cererilor* este de fapt compusă din patru părți: 1) pnt. 1—27 (cereri ce urmăresc schimbarea situației diferitelor clase și pături sociale); 2) pnt. 28—31 (împotriva unor elemente dușmănos caracterizate se solicită sancțiuni, ce se adaugă celor inserate mult anterior cu referire la familia fostului domn și la mitropolit); pnt. 32—33 (privitoare la „Adunarea norodului“ și la Tudor); 4) pnt. 34 (se cere instituționalizarea prevederilor documentului). Se observă deci că art. 28 — referitor la Bibescu și Vișoreanu — este primul din grupul celor ce solicită compact sancțiuni și, în puterea celor de mai sus, se impune concluzia că toate punctele 28—31 au fost redactate în aceleași zile de la începutul lunii februarie.

Paragrafele 32—33 nu se puteau elabora decît după constituirea oștirii revoluționare și, cunoscînd obiceiurile redactării și copierii manuscriselor vremii, se poate lesne deduce că în general ponturile 32—34 au fost scrise ulterior numerelor 28—31.

Cererile existau ca document distinct la 4 februarie — aceasta este concluzia ce pare a se impune și din analiza scrisorii din ziua amintită, a lui Tudor către Divan, căci în ea se află o formulare caracteristică („să vă învoiți cu norodu la cererile ce fac“ — subl. L.R.), iar în frazele ulterioare „cer“ mai revine de cîteva ori.⁵¹ Se desprinde atunci încheierea că prima parte a documentului (pnt. 1—27) este anterioară lui 4 februarie. Nu cumva la aceasta se referă data de 17 ianuarie, aflată în capul celui mai complet text integral cunoscut al sursei? ⁵²

Memorialistul arată a ști că — înainte de a pleca cu un grup de oameni din București, spre a ridica poporul de dincolo de Olt — Tudor, în compania

⁴⁹ D. Berindei, Tr. Mutașcu, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, ed. a II-a, Edit. Militară, 1973, p. 60—61.

⁵⁰ *Doc. 1821*, I, p. 229—230, nr. 128.

⁵¹ *Ibid.*, p. 230, nr. 128. O formulă asemănătoare apare și în scrisoarea din 11 februarie a Vladimirescului către N. Văcărescu (*ibid.*, p. 258, nr. 151).

⁵² N. G. R. Stețcu, I. Vataman, *Un manuscris necunoscut al ponturilor lui Tudor Vladimirescu*, în „Revista arhivelor“, XLVII, vol. XXXII, 2, 1970, p. 601.

altor cîțiva, a redactat „proclamațiile către panduri și către toată țara și înștiințările către turci“,⁵³ „a întocmit... o proclamație și alte acte...“⁵⁴. Este, poate, vorba nu numai de prima *Proclamație* către țară și de arzul către Poartă⁵⁵ dar și de *Cererile norodului rumânesc*, în sprijinul cărei ipoteze subsistă cîteva argumente.

Proclamația, despre care se știe că a avut un mare răsunet în mase, n-a fost un act însăilat în grabă, ci redactat pe îndelete, ca urmare a unei îndelungi cumpăniri, ceea ce se vede și din evoluția textului manuscris⁵⁶, dar și din îndemînarea cu care a fost el conceput, corespunzînd pe deplin stării de spirit a maselor.⁵⁷ Împreună cu o seamă de oameni, duminică 23 ianuarie 1821, Tudor cobora de la m-reă Tismana în sat la Padeș, unde — în fața pandurilor din plaiul Cloșanilor, adunați de un om de încredere — dădea glăsuire primei *Proclamații* către norod.⁵⁸ La 23 ianuarie era însă redactat, poate, nu numai textul acestui document, ci și cel al *Cererilor*, după cum pare a rezulta din cuprinsul arzului din acea zi, adresat Porții. Aici se întîlnește nu numai o expresie a *Proclamației* („boierii noștri, atît cei bisăricești, cît și cei politicești...“)⁵⁹, dar și una a *Cererilor* („noi, tot norodul rumânesc din Valahia...“)⁶⁰, alături de acuzații directe (ce amintesc de ponturi) la adresa boierilor „greci și români“, a domnilor din trecut și mai ales a lui Al. vodă Suțu și a mitropolitului⁶¹.

Ghenadie protosinghelu, ce ne-a lăsat copia textului rumânesc integral al *Cererilor*, notează de-altminteri că acestea sînt „ponturile care le-au scos Theodor Vladimirescu, cu care ponturi s-au ajutat la începutul rebelii“, că le arăta norodului...“⁶². Fără a se cunoaște încă o bună parte din cele ce știm azi despre actul discutat, în urmă cu mulți ani s-a emis opinia justă că el constituie o primă formă a ideilor Vladimirescului.⁶³ Și ar fi oare posibil ca *Proclamația* și *Cererile*, documentele programatice fundamentale ale revoluției din 1821, să nu fi fost îndelung chibzuite⁶⁴ de omul care pregătise din vreme mișcarea și-și afirmase de-atîtea ori — înainte și în timpul ei — ura neîmpăcată împotriva

⁵³ Naum Rîmniceanu, *Scrisoarea munteanului ca răspuns la scrisoarea moldovanului*, ed. C. Erbiceanu, în „Biserica ort. rom.“ XIII, 6, 1889—1890, p. 278; 7, p. 337.

⁵⁴ I. P. Liprandi, în *Doc. 1821*, V, p. 169, 269. Vide și: D. Bodin, *Tudor Vladimirescu și Constantin Samurcaș*, în *În amintirea lui Constantin Giurescu...*, Buc., 1944, p. 160—161; acad. Șt. Pascu, *Mișcarea revoluționară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*, în „Anuarul Instit. ist. arh.“, Cluj, XIV, 1971, p. 16.

⁵⁵ E. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, „Casa școlilor“, 1947, p. 20 (și n. 2).

⁵⁶ *Ibid.*, p. 22, 55—56 (nr. 7); foto. 5—6 (între p. 34—35).

⁵⁷ I. P. Liprandi, în *Doc. 1821*, V, p. 170, 270 (și n. 2); P. Cornea, *Originile romantismului rumânesc...*, Buc., „Minerva“, 1972, p. 164—165.

⁵⁸ I. Dîrceanu, în *Doc. 1821*, V, p. 21—22.

⁵⁹ *Doc. 1821*, I, p. 210, nr. 111.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 208. Aceași formulă și în scrisoarea din 26 ianuarie 1821 către împăratul Austriei (El. Moiscu, *În legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu*, în „Revista arhivelor“, XLIX, vol. XXXIV, I, 1972, p. 88, nr. 1).

⁶¹ *Doc. 1821*, I, p. 208—209 (și p. 210 — Anexa).

⁶² N. Gr. Stețcu, I. Vataman, *op. cit.*, p. 601.

⁶³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 160.

⁶⁴ D. Berindei, *Cu privire la caracterul mișcării revoluționare din 1821*, în „Studii art. ist.“, XX, 1972, p. 98: programul fusese elaborat cu mult înainte.

boierimii, a domniilor fanariote, a dominației otomane? ⁶⁵ Ar fi oare posibil să nu se fi pregătit el și din acest punct de vedere, când de către oameni — cei mai mulți fiind foarte departe de pregătirile ce el le făcea cu înfrigurare în vederea mării ridicări populare — se afirma în ajunul ei nădejdea la schimbări în viitor ⁶⁶ și se prevedea posibilitatea unei apropiate revoluții în Principate ⁶⁷, iar după aceea se declara că mișcarea apăruse ca absolut firească? ⁶⁸

Concluziile ce se impun sînt deci acestea: ponturile 1—27 ale *Cererilor* au fost redactate în primele 10 zile ale revoluției (sau, poate, au fost chibzuite și scrise chiar înainte de declanșarea mișcării, concomitent cu prima *Proclamație* și arzul); nr. 28—31 au fost elaborate în jurul zilei de 4 februarie 1821; articolele 32—34 au fost întocmite în intervalul dintre această dată și ziua în care traducerea germană a variantei integrale a documentului se anexează la un raport diplomatic (26 martie). ⁶⁹

Apare necesară și o comparație între cele două variante ale *Cererilor*. Neglijînd deosebirile dintre ele, ce pot fi considerate drept secundare în condițiile desfășurării mișcării, merită de subliniat că textul prescurtat nu mai revendică scoaterea mitropolitului din țară (pnt. 18 și 15), desființarea hătmăniei divanului (pnt. 16) și a vorniciei de politie (pnt. 22), înlăturarea boieririi „după neam“ (pnt. 8 și 7), aplicarea de sancțiuni unor boieri (pnt. 30 și 31 din varianta integrală), micșorarea veniturilor unor dregători (pnt. 19 și 16; pnt. 20; pnt. 21). Or, textul prescurtat a fost desigur văzut de către sluger, căci îi adaugă *manu propria* un al 20-lea pont (sancțiuni împotriva lui Iovan Rogobete și Ghiță Hoțul cu ceata) ⁷⁰, ceea ce constituie de fapt o detaliere a celor referitoare la anturajul lui hagi Ienuș (pnt. 29 și 19) ⁷¹. Rezultă deci că Tudor a încuviințat schimbări în textul unui document programatic fundamental al mișcării și sensul acestei hotărîri nu poate fi decît acceptarea de către conducerea forțelor revoluționare populare a unor concesiuni față de unele grupări ale boierimii pămîntene; se speră, desigur, că aceasta va înlesni acțiuni comune ale forțelor sociale diferite ce și desfășoară potențele.

Cînd a fost elaborată varianta prescurtată? Scrisoarea lui Tudor către C. Samurcaș, databilă la 15 februarie 1821, are o notă ulterioară: „Acest pitac al slugerului Theodor... s-au fost însoțit și cu ponturile cele din partea norodului, care ponturi *însfirșit numai* este scris cu condeiu (<1> răposatului sluger“ (subl.

⁶⁵ Cîteva mărturii strînse la acad. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 133—134, 136—137, 392—394, 409.

⁶⁶ G. Bogdan-Duică, G. Popa-Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, Buc., 1924, p. 23—24 (Gh. Lazăr la 1819); Zilot Românu, *Înainte de Tudor Vladimirescu. 1800—1821...*, ed. B. P. Hasdeu, Buc., 1884, p. 111.

⁶⁷ Hurmuzaki, XVI, ed. N. Hodoș, 1912, p. 1010, nr. MCMLII (Formont la 1816); W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie (1820)*, trad. (Dez de la Roquette), Paris, 1821, p. 112.

⁶⁸ F. R(ecordon), *Lettres sur la Valachie ou observations sur cette province et ses habitans...*, Paris, Lecoq et Durey, 1821, p. 139—140; C. Șerban, *Ecoul mișcării revoluționare din 1821, în presa europeană, în 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu*, Drobeta Turnu-Severin, 1973, p. 133.

⁶⁹ Hurmuzaki, XX/1, ed. I. I. Nistor, 1940, p. 592—594 nr. DCLX, Anexa I.

⁷⁰ E. Vîrtosu, *Despre Tudor Vladimirescu...*, foto nr. 8 (între p. 34—35). Afirmația (*Doc. 1821, I*, p. 274, n. 1), după care și art. 19 ar fi fost scris personal de sluger, nu se verifică.

⁷¹ *Vide* comentariul la N. Gr. Stejcu, I. Vataman, *op. cit.*, p. 600.

L.R.)⁷² Se cunoaște însă un asemenea exemplar al *Cererilor*, la care ultimul pont este scris chiar de Vladimirescu — varianta prescurtată. Se poate conjectura deci că la acea dată se comunica tocmai acest exemplar. Cum el nu conține însă art. 32—34 din varianta integrală (referitoare la autoritatea „Adunării norodului” și căpeteniei ei, precum și la transformarea *Ponturilor* într-o constituție), iar analiza anterioară a relevat că acele prevederi au putut fi întocmite între 4 februarie și 26 martie, rămâne neclarificat încă în ce moment vor fi fost ele redactate. Se poate emite numai ipoteza că datează din preajma intrării oștirii revoluționare în București, când Tudor făcea cunoscutele eforturi de a-și impune autoritatea asupra boierilor rămași în Capitală.

Atunci deci când se aduc dovezi în sprijinul lansării *Cererilor* la mijlocul lunii aprilie 1821 (în realitate, varianta lor integrală este anexată la raportul diplomatic din 26 martie), este de precizat că n-au fost acum concepute. Dovezi în acest sens ar fi poate de socotit și unele contradicții dintre *Ponturi* și acțiunile din acest moment ale conducătorului revoluționar. Se stipulează înlăturarea mitropolitului Dionisie Lupu și scoaterea lui din țară (pnt. 18), dar Tudor îi face — lui și veliților boieri — cereri continue pentru „Adunarea norodului” și-i va ține apoi sub pază la Belvedere spre a nu fugi peste hotare.⁷³ Se prevede izgonirea marelui neguțător craiovean haği Ienuș (pnt. 29), dar la 8 martie slugerul împrumutase de la el 5000 de taleri cu dobândă, pe care la 22 aprilie solicita a i se achita.⁷⁴ Probele cele mai concludente au fost însă aduse prin discuția anterioară asupra datării.

La 27 aprilie 1821, Fleischhackl raporta totuși din Sibiu lui Metternich că, de Paști, Tudor a lansat o proclamație, simultan cu un document similar al lui Al. Ipsilanti⁷⁵, iar într-o corespondență din 8 mai, publicația engleză „The Public Ledger” afirmă că slugerul ar fi declarat că „a redactat o constituție conținând 48 de articole”.⁷⁶ Dacă această ultimă informație este reală, atunci avem de-a face cu un document — pînă acum încă nesemnlat⁷⁷ —, altul decît varianta integrală a *Cererilor*, așa cum o cunoaștem azi (cu 34 de puncte). Cum proclamația lui Al. Ipsilanti este din 19 aprilie⁷⁸, iar Paștile cădeau în acel an la 10 ale lunii⁷⁹, ar rezulta că actul a fost lansat într-adevăr la mijlocul lui aprilie. Să avem oare de-a face cu o variantă extinsă a *Ponturilor* ?

„Proclamația” și „Cererile” — două ipostaze ale programului fundamental al revoluției

Documente de mare importanță în revoluția din 1821, întocmite și difuzate practic simultan, comparația lor este interesantă și pentru că permite justa

⁷² *Doc. 1821*, I, p. 269, nr. 163.

⁷³ Acad. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția...*, p. 379 sqq.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 381 (n. 28).

⁷⁵ Hurmuzaki, S. N., II, p. 686—687, nr. 647.

⁷⁶ Acad. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 389—390 (n. 57).

⁷⁷ Cf. și N. Adăniloae, *Mișcarea revoluționară din 1821 reflectată în rapoartele consulare austriece, în 150 de ani...*, p. 71.

⁷⁸ *Doc. 1821*, II, p. 83—84, nr. 52.

⁷⁹ Acad. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 390 (n. 57).

apreciere a orientărilor politice-tactice ulterioare ale conducerii forțelor revoluționare ⁸⁰, dar și pentru că relevă o serie de alte elemente însemnate.

Proclamația ⁸¹ cheamă la luptă pe toți locuitorii, „veri de ce neam veți fi“. Dușmanii sînt „bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericești, cît și cele politicești“. Bunurile neguțătorilor și ale altor locuitori vor fi apărute, „numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boierii să se jertfească... pentru folosul de obște“. Se fac însă și unele concesii (boierii ce vor sprijini mișcarea își vor păstra averile; se va accepta suzeranitatea otomană), concesii care — în raport cu cele 34 de ponturi — sînt mult mai reduse. În schimb cererile revoluționare sînt net radicalizate, ajungîndu-se la demascarea fățișă a dominației feudalilor și cerîndu-se surparea puterii ei economice. Pe această bază, se poate aprecia că avem de-a face cu un document programatic ce reprezintă interesele forțelor revoluționare populare (țărănimea, sărăcimea orașelor, burghezia în formare, boiernașii) ⁸², conduse de Tudor, abilele concesii enumerate fiindu-le necesare pentru consolidarea pozițiilor. Aceasta exprimă una dintre trăsăturile specifice ale raportului forțelor de clasă în ajunul și în timpul mișcării: caracterul larg de masă al acesteia, conducătorii reprezentînd literalmente întregul popor (ceea ce se înscrie atît în *Proclamație* și *Cereri* — pnt. 32, cît și în numeroase alte documente ale revoluției ⁸³), în fața acesteia punîndu-se cu limpezime țeluri hotărîte antif feudale (al căror sens este clar receptat în epocă). ⁸⁴

În anumită măsură, *Cereri* detaliază prevederile *Proclamației*. Ele indică plafonul revendicărilor acesteia, solicitate în folosul poporului și îndreptate împotriva boierimii. Stabilesc cuantumul concesiilor făcute acesteia. Concretizează oarecum asemenea formule contradictorii conținute în *Proclamație* ca „ceia ce vă va povățui mai mării Adunării, aceia să urmați...“ și „să se aleagă din

⁸⁰ Se susține pe bună dreptate, îmbinarea organică a țelurilor sociale și naționale ale mișcării, pe tot parcursul ei [D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în București*, în „Revista ist. rom.“, XIII, 2, 1943, p. 21—23 (și p. 23, n. 4); V. Maciu, *Cuvînt introductiv* (1971), în *150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu*, Drobeta Turnu-Severin, 1973, p. 7—9; D. Berindei, *Cu privire la caracterul mișcării revoluționare din 1821*, în „Studii art. ist.“, XX, 1972, p. 95—98; N. Adăniloae, *Mișcarea revoluționară din 1821 și programul ei*, în „Historica“ (Acad. de șt. soc. și polit., Centrul Craiova), III, 1974, p. 121—127)]. Apare însă necesar ca această orientare politică de ordin strategic să fie examinată în înfățișările sale tactice din fiecare perioadă a revoluției.

⁸¹ *Doc. 1821*, I, p. 207—208, nr. 110. Un comentariu asupra caracterului și forțelor motrice ale revoluției, așa cum se oglindesc ele în acest document, la I. Șendrulescu, *Proclamația de la Padeș*, în „Studii art. ist.“, XXIII, 1973, p. 95—97.

⁸² Acad. Șt. P. Pascu, *Mișcarea revoluționară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*, în „Anuarul Instit. ist. arh.“, Cluj, XIV, 1971, p. 16 (se face interesanta observație a asemănării *Proclamației*, în punctele sale esențiale, cu programul răscoalei din 1784). *Vide* și Șt. Voicu, *116 ani de la revoluția lui Tudor Vladimirescu*, în *Din gîndirea materialist-istorică românească (1921—1944)*, ed. P. Teodor, Buc., Edit. științifică, 1972, p. 200; în istoria democrației românești, 1821 este piatră de hotar pentru Principatele extracarpatice, iar 1784 — pentru Ardeal.

⁸³ *Doc. 1821*, I, nr. 112, 128, 151 etc.

⁸⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VIII, 1906, p. 131, 133, 134; *Doc. 1821*, IV, 1960, p. 123, 296; Hurmuzaki, S.N., III, ed. acad. A. Oțetea, 1967, nr. 79, 121, 182; V. Papacostea, *Știri din presa rusă cu privire la tulburările revoluționare din 1821*, în „Revista ist. rom.“, XI—XII, 1941—1942, p. 309; C. Șerban, *Ecoul mișcării revoluționare din 1821 în presa europeană*, în *150 de ani...*, p. 129.

căpeteniile noastre (feudale — L.R.) cei care pot să fie buni... și cu noi dimpreună vor lucra binele...“.

Ponturilor nu le este însă propriu tonul direct antifeudal al *Proclamației*. În general, ele puteau fi deci acceptabile și unor grupări ale boierimii pămîntene reformatoare care, în anii precedenți, formulaseră de altminteri anumite cereri similare.⁸⁵ Or, o altă trăsătură specifică a situației din ajunul revoluției rezidă în coincidența momentană a unor interese ale tuturor claselor și păturilor sociale muntene⁸⁶, atunci realizîndu-se de altminteri și acordul politic dintre Tudor și unii boieri, precum și între sluger și reprezentanți ai conducerii Eteriei.⁸⁷ Și în timpul mișcării, Vladimirescu va declara, de exemplu: „norodul nu cere altcevași decît numai o dreptate ce poate fi folositoare și tagmei boierești“, iar „eu nici asupra aceștii tagme nu sînt voitor de rău, ci încă mai vîrtos le voiesc întregimea și întărirea privilegiurilor“.⁸⁸ Se poate de aceea conchide că *Cererile* constituie documentul programatic ce exprimă elementele, care puteau fi atunci comune acțiunii forțelor revoluționare populare și unor grupări ale boierimii pămîntene. Varianta prescurtată a ponturilor, realizînd o nouă rundă de concesii față de acestea, se străduia să mențină unitatea de acțiune a unor forțe social-politice diferite, unitate minată de inexorabile contradicții de clasă.

Descifrarea simultaneității elaborării celor două documente discutate demonstrează faptul că ele constituie nu două programe distincte, ci programul inițial și fundamental al revoluției⁸⁹, exprimat în două ipostaze: *Proclamația* (adresată maselor celor mai largi) pune accentul pe interesele forțelor revoluționare populare, pe cînd *Cererile* (detaliind documentul anterior amintit în vederea tratativelor cu boierimea pămînteană, precum și în alte țeluri) evidențiază în special elementele ce puteau fi comune acțiunii unor forțe social-politice diverse. Ca urmare, în mod obiectiv, fiecare din cele două acte tinde să exprime în plan ideologic interesele unei anumite coaliții a forțelor de clasă.

Cum se explică această situație specifică? K. Marx exprima esența unui proces istoric de mare anvergură printr-o asemenea propoziție: „secretul istoriei“

⁸⁵ Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines. 1769—1830. Répertoire et textes inédits*, trad. R. Crețeanu, Buc., 1970, p. 15—17 (și anexele aici citate).

⁸⁶ *Introducere*, la *Doc. 1821*, I, p. 13; acad. A. Oțetea, în *Istoria României*, III, Buc., Edit. Academiei, 1964, p. 853—861; idem, Caracterul mișcării conduse de Tudor Vladimirescu: răscoală sau revoluție?, în „Studii“, 20, 4, 1967, p. 679; idem, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Buc., Edit. științifică, 1971, p. 102—112, G. h. Platon, *Programul național al revoluției de la 1821...*, în „Analele șt. Univ. «Al. I. Cuza»“, Iași, S. N., Secț. III, Ist., XVII, 1, 1971, p. 21—22.

⁸⁷ Pentru caracterul înțelegerii, survenite între Tudor și Eterie (colaborare, iar nu subordonare față de ea), vide: N. Adăniloiaie, *Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1956, p. 76—78; acad. Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 16; V. Maciu, *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, Craiova, „Scrisul românesc“, 1973, p. 24, 34 (lucrare din 1971); D. Bodin, *1821*, în „Caiet metodic de istorie“, (2), 1971, p. 19—20; D. Berindei, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains*, Buc., Ed. de l'Académie, 1973, p. 107—110.

⁸⁸ *Doc. 1821*, I, p. 258, nr. 151. Afirmații asemănătoare și cu alte ocazii (*ibid.*, p. 211—212, nr. 112; p. 230, nr. 128; etc.).

⁸⁹ G. h. Platon, *Programul național al revoluției de la 1821...*, în „Analele științ. Univ. «Al. I. Cuza»“, Iași, S. N., Secț. III, Istorie, XVII, 1, 1971, p. 22: *Proclamația și Cererile* sînt documentele principale cu caracter programatic ale revoluției.

Republicii romane „îl constituie istoria proprietății funciare“. ⁹⁰ Parafrazându-i expresia metaforică (dar schimbînd, desigur, ceea ce-i de schimbat), se va putea spune că „secretul istoriei“ revoluției din 1821 rezidă în faptul că — pe fondul coincidenței momentane a unor interese ale tuturor claselor și păturilor sociale muntene, în cadrul amplei înfruntări a forțelor social-politice — se duce lupta pentru rolul conducător între burghezia în formare, boiernași, pe de o parte, și grupări ale marii boierimi pămîntene, pe de alta. În plan ideologic, aceasta se exprimă atît în conținutul fiecăruia din cele două documente analizate (ca și al altor acte ale mișcării), precum și în dihotomia programului fundamental al revoluției, cît și în contrapunerea față de el a programelor boierești de reforme.

Lucrurile apar, de asemenea, în acțiunea politică. Înlăturîndu-se unele interpretări necorespunzătoare, s-a demonstrat că Tudor rămîne pe poziții revoluționare în tot cursul mișcării, inclusiv în timpul cîrmuirii la București. ⁹¹ El subordonează aici puterea boierimii, impunîndu-i linia de conduită și susținînd-o mereu, feudalii rămași în Capitală fiind siliți sub imperiul forței să acționeze în sensul ce li se indică ⁹², ceea ce constituie de fapt o formă specifică a alianței de clasă între burghezie, boiernași și cercuri ale boierimii.

La rolul conducător aspirau însă și unii feudali, dornici să înlătore domniile fanariote, să consolideze autonomia țării și să promoveze o serie de reforme, menite a rezolva problemele acute ale societății românești a vremii (în condițiile întăririi pozițiilor boierimii ⁹³). Este sensul pe care-l acordau acțiunii marii feudali, participanți la îndelungi consfătuiri cu Vladimirescu înaintea insurecției, numiți apoi de acesta „făgăduiți“. ⁹⁴

Peste ani, Iordache Golescu va relata străduința sa, a lui Dinicu Golescu, Nicolae Văcărescu și C. Bălăceanu — în zilele, următoare declanșării mișcării — de a face o oștire „supt o bună stăpînire, cu cheltuiala țării... ; și însuși Todor să fie supus aceștii stăpîniri, cu cîți ostași va fi adunat, ca cu toții într-o glăsuire să chipzuiască cele dă folosul țării, spre scăpare din cumplirea tiranilor și nelegiuțiilor fanarioti“ ; în cazul în care slugerul va refuza, „atunci să să bată cu iel, pînă îl va supune la stăpînire“ ; acesta este mandatul dat de Divan lui N. Vă-

⁹⁰ K. Marx, Fr. Engels. *Opere*, vol. 23, Buc., Edit. politică, 1966, p. 96 (n).

⁹¹ I. Șendrulescu, *Cîrmuirea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu*, în „Analele Univ. Buc.“, XX, 2, 1971, p. 65—73 (se citează păreri similare și la antecesorii : C. D. Aricescu, V. A. Urechia, A. D. Xenopol, N. A. Constantinescu, D. Bodin, acad. A. Oțetea, V. Maciu — p. 68, n. 17) ; N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 112, 115, 116 ; acad. Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 17.

⁹² D. Bodin, *Tudor Vladimirescu*, în *Figuri revoluționare române. Cinci conșeriințe ale Universității libere*, București, „Cartea românească“, 1937, p. 65—67 ; *idem*, *Tudor Vladimirescu în București*, în „Revista ist. rom.“, XIII, 2, 1943, p. 26—27 ; N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 112—115 ; M. Radu, *Răscoala din 1821 și logica istoriei*, în „Romanoslavica“, X, 1964, p. 250 ; D. Berindei, *Mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu — moment de seamă în istoria României*, în „Lupta de clasă“, s. V., LI, 2, 1971, p. 87—88 ; N. Isar, *Un moment ideologic important în lupta poporului român pentru dreptate socială și libertate națională...*, în „Revista de filosofie“, 18, 5, 1971, p. 649—653.

⁹³ I. P. Liprandi, în *Doc. 1821*, V, p. 168, 268.

⁹⁴ D. Bodin, *Tudor Vladimirescu în București*, p. 19—20 : izvoare și lucrări referitoare la aceste conciliabile pre-revoluționare.

cărescu, numit căpetenia oștirii alcătuite, dar neputincios a-și îndeplini sarcina primită.⁹⁵

Apoi boierii trimit în locu-i pe C. Samurcaș. Acesta cere — și Divanul îi pune deîndată la dispoziție — o mare sumă de bani, sub pretextul încercării de a-i folosi pentru uciderea Vladimirescului. S-a probat însă că nu poate fi vorba de așa ceva⁹⁶ și se susține că mersul acțiunilor lui N. Văcărescu și Samurcaș se explică prin eforturile boierilor munteni aflați în legături cu Eteria, precum și ale consulului rus Pini, de a sprijini în toate chipurile mișcarea pornită de sluger.⁹⁷ Analiza corespondenței acestuia cu cei doi boieri și cu Divanul demonstrează însă că, în afara unei asemenea orientări a evenimentelor, subsistă și o reală confruntare de poziții politice.⁹⁸

Grupările feudale, care — în condițiile stabilirii rolului conducător al boierimii — erau inițial aliate sau gata a coaliza cu forțele populare, se înapăimintă de faptul că acestea depășesc cu mult limitele de acțiune, pe care marii boieri vroiseră a le impune. Când se produce dezavuarea țaristă și se conturează pericolul intervenției otomane, mulți boieri fug peste hotare. La București rămân însă unii dintre ei „cu nădejdea că vor putea ajuta ceva țării..., să înduplece“ pe Tudor.⁹⁹ În timpul cîrmuirii revoluționare a acestuia, feudalii nu numai că se împotrivesc orientării lui, dar se străduiesc chiar a aplica propria lor linie de conduită. Lucrurile se complică încă mai mult prin faptul că — în locul colaborării inițiale între mișcarea munteană și Eterie — apar divergențe și apoi un tragic conflict între Al. Ipsilanti și Tudor. Reprezentanții exploataților apelează și la sprijinul străin pentru reprimarea mișcării.

Forța hotărîtoare în revoluția din 1821 se dovedește țărănimea, un rol deosebit revenind detașamentului de luptă cel mai organizat — pandurii; conducerea este asigurată de reprezentanți ai micii boierimi, ai burgheziei în formare, pe atunci clasa cea mai înaintată a societății.¹⁰⁰ Apelînd la mase, ea urmărește crearea bazei populare a mișcării, a forței armate, necesare îndeplinirii sarcinilor interne și externe ale mișcării. Angajamentul jertfirii averilor „rău agonisite ale tiranilor boieri“ corespunde nevoilor dezvoltării sociale, este argumentul fundamental pentru ridicarea maselor, dar și pentru menținerea boierimii sub permanentă amenințare. Acțiunea de întărire a autonomiei țării

⁹⁵ Iordache Golescu, la E. Vîrtosu, *Iordache Golescu și întîmplările anului 1821*, în „Viața românească“, XXII, 9—10, 1930, p. 255, 257; cf. și N. Adăniloae, *op. cit.*, p. 95—96.

⁹⁶ Acad. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția...*, p. 242—244 (n. 58).

⁹⁷ *Ibid.*, p. 231—245.

⁹⁸ Nu-i de neglijat nici mențiunea lui Ilie Fotino (*Tudor Vladimirescu și Alecsandru Ipsilante în revoluțiunea din anul 1821...*) trad. P. M. Georgescu, ed. A. I. Fotino, Buc., 1874, p. 25—26) că Divanul i-a pus banii la dispoziție lui C. Samurcaș pentru a-i „întrebuința după împrejurări, sau dîndu-i lui Tudor, sau de nu lui — altora, iar lui să-i fîgăduiască onori și posturi...“. Nu apare oare aici și intenția subordonării prin mituire?

⁹⁹ Iordache Golescu, la E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 262. Aceeași idee și la Naum Rîmniceanu, *Scrisoarea munteanului ca răspuns la scrisoarea moldovanului*, ed. C. Erbiceanu, în „Biserica ort. rom.“, XIII, 7, 1889—1890, p. 352.

¹⁰⁰ Șt. Voicu, *op. cit.*, p. 194—195; L. Pătrășcanu, *Un veac de frîmîntări sociale. 1821—1907*, București, Edit. politică, 1969, p. 65, 82—83, 87—88; acad. C. C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, Buc., Edit. științifică, 1972, p. 243—244 et pass.

(cu perspectiva ulterioară a cuceririi independenței) — corespunzând, de asemenea, necesității sociale — este un alt argument important pentru ridicarea maselor, dar și pentru realizarea și menținerea alianței politice cu grupări ale boierimii pămîntene, ceea ce se poate înfăptui pentru că există o serie de interese comune ale tuturor claselor și păturilor sociale muntene în momentul dat. Fiecare clasă socială urmărește însă interese proprii și acționează pentru o rezolvare specifică a problemelor.

În acest context, Tudor Vladimirescu ne apare în adevăratul lui rol de personalitate istorică, înțelegînd în esență necesitatea dezvoltării sociale și stabilind scopurile și acțiunile revoluționare în conformitate cu ea.¹⁰¹

Desfășurîndu-se într-o complexă situație internațională, revoluția din 1821 are un mare răsunet în celelalte ținuturi românești și peste hotare. În general — în Principatele românești extracarpaticе, în anii '20—'40 ai secolului al XIX-lea —, la rolul de conducător în mișcarea eliberatoare aspirau grupări ale boierimii, clasa cea mai bogată a societății, ce deținea puterea politică și avea în rîndurile sale o mare parte a intelectualilor pămînteni ai vremii ; rolul îi era însă disputat de reprezentanți ai burgheziei în formare, ai boiernașilor, ce reușeau chiar să conducă diverse acțiuni în epocă.¹⁰² Nu este deci de mirare că puternicele înfruntări de forțe social-politice, petrecute în condițiile crizei de sistem a feudalismului în țările române, au avut apoi o amplă rezonanță în zbuciumata noastră istorie.

Mecanismul contradicțiilor de clasă — în revoluția din 1821 și, în general, în țările române, în anii '20—'40 ai secolului al XIX-lea — nu se reduce, desigur, la lupta pentru rolul conducător în mișcarea eliberatoare, ideilor și acțiunii țărănimii și sărăcimii orașelor urmînd a li se acorda, de asemenea, atenția meritată. Problemele structurii de clasă și luptei social-politice în epocă, abordate și pînă acum de o serie de cercetători, vor atrage cu siguranță atenția, și în viitor, contribuții ulterioare urmînd a da posibilitatea exprimării tot mai adecvate a realității.

¹⁰¹ M. Radu, *op. cit.*, p. 272 ; Miron Constantinescu, la V. Stan, *Sesiunea științifică consacrată aniversării a 150 de ani de la mișcarea revoluționară din 1821*, în „Studii“, 24, 4, 1971, p. 822.

¹⁰² L. Roman, *Populația în raport cu societatea și cu mediul natural*, în *Populația și mediul inconjurător*, coord. Al. Ionescu, Deva, 1974, p. 43—49 : structura socială — exprimată și prin cuantificare, precum și prin grafice — în Țara Românească, Transilvania și Moldova, în anii '20—'30 ai secolului al XIX-lea ; tendințele pe plan economic și social-politic în acțiunea fiecărei clase sociale.